

**Neslužbeni prijevod za
privatnu upotrebu katoličkih škola
u Republici Hrvatskoj**

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ

**ODGAJATI
DANAS I SUTRA**

Strast koja se obnavlja

Instrumentum laboris

Prijevod: mr. Josip Krpeljević

Vatikan, 2014.

Sadržaj

Prikaz.....	5
Uvod.....	6
I. BITNE ODREDNICE.....	6
Deklaracija Gravissimum educationis.....	6
a) Povijesno-društveni kontekst i uloga kršćana.....	7
b) Teološko-duhovna vizija.....	8
Apostolska konstitucija <i>Ex corde Ecclesiae</i>	8
II. KAKVA KATOLIČKA ŠKOLA I SVEUČILIŠTE?.....	9
1. Stvoriti odgojno-obrazovni kontekst.....	9
2. Uvesti u istraživanje.....	10
3. Učiniti od poučavanja odgojno sredstvo.....	10
4. Usredotočenost osobe koja uči.....	10
5. Različitost osobe koja uči.....	11
6. Pluralizam odgojnih ustanova.....	11
7. Formacija nastavnika.....	11
III. ODGOJNI IZAZOVI DANAS I SUTRA.....	12
1. Izazovi katoličke škole.....	13
a) Izazov identiteta.....	13
b) Izazov školske zajednice.....	14
c) Izazov dijaloga.....	14
d) Izazov društva učenja.....	15
e) Izazov cjelovitog odgoja.....	15
f) Izazov financijske održivosti i izvora prihoda.....	16
g) Pastoralni izazovi.....	16
h) Izazov vjerske formacije mladih.....	17
i) Posebni izazovi za multireligiozno i multikulturalno društvo.....	17
j) Izazov trajne formacije učitelja.....	17
k) Mjesta i sredstva te formacije.....	18
l) Neki izazovi pravne naravi.....	18
Izazovi katoličkoga visokog obrazovanja.....	18
a) Internacionalizacija sveučilišnih studija.....	19
b) Korištenje materijala online u sveučilišnim studijima.....	19
c) Sveučilište, poduzetništvo i svijet rada.....	20
d) Kvaliteta akademskih ustanova.....	20
e) Upravljanje.....	21
f) Izazov promjene i katolički identitet sveučilišta.....	21
Zaključak.....	22

PRIKAZ

Za vrijeme plenarne skupštine Kongregacije za katolički odgoj 2011. godine, odgovarajući na poziv pape Benedikta XVI., odlučeno je da se pripravi obilježavanje 50. obljetnice Deklaracije *Gravissimum educationis* i 25. obljetnice apostolske konstitucije *Ex corde Ecclesiae*, koje se navršavaju u 2015. godini, s ciljem da Crkva osnaži svoje djelovanje na odgojnom području.

Dva su glavna događaja obilježila tu pripravu: studijski seminar stručnjaka iz cijelog svijeta održan u lipnju 2012. godine, i plenarna skupština članova Kongregacije, okupljenih u veljači 2014. godine.

Razmišljanja koja su sazrela na tim susretima sabrana su u ovaj *Instrumentum laboris* »Odgajati danas i sutra. Strast koja se obnavlja«. On podsjeća na bitne odrednice oba spomenuta dokumenta, temeljne značajke katoličkih škola i učilišta, i zacrtava izazove na koje su katoličke odgojne ustanove pozvane odgovoriti svojim posebnim projektom.

Papinsko učiteljstvo je u godinama nakon Sabora trajno naglašavalo važnost odgoja općenito kao i doprinos koji mu je kršćanska zajednica pozvana davati. I Kongregacija za katolički odgoj je tom pitanju posvetila brojne dokumente. Stoga su obljetnice u 2015. godini dragocjena prigoda da se objedine naputci Učiteljstva i naznače smjernice za buduća desetljeća.

Instrumentum laboris je pripremljen za tu svrhu. Preveden na razne jezike, on je prije svega namijenjen biskupskim konferencijama, Uniji viših redovničkih poglavara i Međunarodnoj Uniji viših redovničkih poglavara, nacionalnim i međunarodnim udrugama nastavnika, roditelja, studenata i bivših studenata, kao i kršćanskim zajednicama da razmišljaju o važnosti katoličkog odgoja u kontekstu nove evangelizacije. Može se upotrijebiti kao sredstvo za pastoralno vrednovanje djelovanja Crkve na tom području, ali i za promicanje inicijativa osuvremenjenja i formacije djelatnika u katoličkim školama i učilištima.

Instrumentum laboris se može naći na sljedećim poveznicama:

<http://www.educatio.va/Content/cec/it/documentazione-e-materiali/documenti-della-congregazione.html>

http://www.vatican.va/roman_curia/congregationis/ccatheduc/index_it.htm

Kardinal Zenon Grocholewski
prefekt

Vatikan, 7. travnja 2014.

UVOD

Sadašnja kultura je prožeta raznim problematikama koje izazivaju široku »odgojnu hitnost«. Tim se izrazom misli na poteškoće uspostavljanja odgojnih odnosa koji, da bi bili autentični, moraju mladim naraštajima prenositi životne vrijednosti i načela, ne samo da se pomogne pojedinim osobama u rastu i sazrijevanju, već i da se pridonese izgrađivanju općega dobra.

Katolički odgoj svojim brojnim školskim i sveučilišnim ustanovama diljem cijeloga svijeta daje značajni doprinos katoličkim zajednicama koje se zalažu u novoj evangelizaciji, i doprinosi da se u ljude i u kulturu usade antropološke i etičke vrijednosti koje su neophodne za izgradnju solidarnog i bratskog društva.¹

I. BITNE ODREDNICE

U 2015. godini se navršavaju dvije godišnjice: pedesetogodišnjica dokumenta *Gravissimum educationis*² o odgoju, koji je Drugi vatikanski sabor objavio 28. listopada 1965. godine, i dvadesetpete godišnjice apostolske konstitucije *Ex corde Ecclesiae*³ o identitetu i poslanju katoličkog sveučilišta, koju je 15. kolovoza 1990. godine proglasio Ivan Pavao II. Bez obzira na njihovu različitu narav, oni Kongregaciji za katolički odgoj predstavljaju bitne odrednice.

Ovaj *Instrumentum laboris* želi biti dokument-vodič namijenjen za praćenje studijskih inicijativa, crkvenih i kulturnih događaja mjesnih Crkvi i udrugā. Istovremeno on potiče na izradu novih projekata i poduzimanje odgojnih pothvata u budućnosti.

1. Deklaracija *Gravissimum educationis*

Deklaracija *Gravissimum educationis* imala je za cilj svratiti pozornost svih krštenika na važnost odgojnog pitanja. Taj dokument, koji je namjeravao dati neke temeljne smjernice za odgojne probleme, na liniji je saborskog naučavanja i valja ga čitati zajedno s ostalim saborskim tekstovima. *Gravissimum educationis*, kako veli u svom uvodu, ne treba uzimati kao konačni odgovor na sve probleme odgoja, već kao dokument koji je izručen posebnom postsaborskom Povjerenstvu – koje je kasnije postalo Školski ured Kongregacije za katolički odgoj – da dalje

¹ »Treba se trajno podsjećati da smo braća te sukladno s time odgajati druge i same sebe da bližnjega ne promatramo kao neprijatelja ili kao protivnika kojeg treba ukloniti«, PAPA FRANJO, *Bratstvo, temelj i put mira*, Poruka za Svjetski dan mira (2014.), br. 8.

² DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis*, 28. listopada 1965.

³ IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Ex corde Ecclesiae* o katoličkim sveučilištima, 15. kolovoza 1990.

razvija načela kršćanskog odgoja, kao i biskupskim konferencijama da ih primijene na razne lokalne situacije. Među mnogim elementima koji povezuju Deklaraciju sa saborskim dokumentima (o liturgiji, službi biskupa, ekumenizmu, ulozi laika, društvenim komunikacijama...), možda se oni najznačajniji tiču dviju većih konstitucija, *Lumen gentium* (proglašena 21. studenog 1964.) i *Gaudium et spes* (proglašena 7. prosinca 1965.). *Gravissimum educationis* u više se navrata poziva na dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium*, kao što pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, u drugom dijelu drugog poglavlja (posvećenog promicanju napretka i kulture) upućuje na *Gravissimum educationis*. Usporedno proučavanje tih triju dokumenata pokazuje se kao krajnje dragocjena pomoć koja se može pružiti s obzirom na dvije dimenzije o kojima odgoj, promatran u perspektivi vjere, nužno mora voditi računa: sekularna dimenzija i teološko-duhovna dimenzija.

a) Povijesno-društveni kontekst i uloga kršćana

Od vremena Sabora povijesno-društveni kontekst se veoma promijenio po načinu gledanja na svijet, a ništa manje i na području etičko-političkih pojmova. Šezdesete su bile vrijeme pouzdanog iščekivanja, zahvaljujući baš onome na što je ukazao Sabor, kao i većoj bliskosti u međudržavnim odnosima. U odnosu na to doba scenarij se duboko promijenio. Uočen je snažni pomak prema sekularizaciji. Sve naglašeniji proces globalizacije, umjesto da pospješuje promicanje razvoja osoba i veću integraciju među narodima, čini se da, naprotiv, ograničuje slobodu pojedinaca i zaoštava suprotnosti između raznih načina poimanja osobnog i zajedničkog života (sa stajalištima koja se kolebaju između najkrućeg fundamentalizma i najskeptičnijeg relativizma). Ne manje znakovite su i neke pojave posve ekonomsko-političke naravi, kao što su napad na državu blagostanja (welfare state) i društvena prava, pobjeda liberalizma s njegovim nečasnim posljedicama na odgojnom i obrazovnom području. Pa ipak, promjene koje su se dogodile šezdesetih godina ne samo da potvrđuju ono što Sabor naučava o odgoju, već iznose na vidjelo njegovo proročko značenje. I *Gravissimum educationis* i *Gaudium et spes* (br. 59-60) sadrže smjernice u svjetlu kojih se bolje razumije povijest i koje mogu pomoći u sučeljavanju s mnogim današnjim izazovima:

- Tvrdnja da je Crkva voljna poslužiti kao potpora promicanju osoba i izgradnji sve humanijeg društva.
- Priznanje da je poučavanje 'opće dobro'.
- Zahtijevanje sveopćeg prava na obrazovanje i poučavanje za sve, koje se u velikoj mjeri pronalazi u deklaracijama međunarodnih tijela kao što je UNESCO (EFA: Education for All /Obrazovanje za sve).
- Implicitna potpora svim ljudima i svim međunarodnim ustanovama koje se, boreći se za takvo pravo, opiru vladajućem liberalizmu.
- Teza prema kojoj kultura i obrazovanje ne mogu biti prinuđene služiti ekonomskoj moći i njezinoj logici.
- Podsjećanje na dužnost zajednice i svakog pojedinca da podupire sudjelovanje žene u kulturnom životu.
- Zacrtaivanje kulturalnog konteksta »novog humanizma« (GS, br. 55), s kojim je Učiteljstvo u trajnom dijalogu.⁴

⁴ Usp. BENEDIKT XVI., Govor sudionicima susreta sveučilišnih rektora i nastavnika o »Novom humanizmu za

b) Teološko-duhovna vizija

Ne manje važna je pomoć koju je saborski nauk u stanju pružiti dimenziji kršćanskog obrazovanja, kao što je duhovna i teološka formacija krštenika i njegove savjesti. *Gravissimus educationis* u broju 2, i *Lumen gentium* u brojevima 11 i 17 (nadalje u br. 35 i 36) sadrži neke važne perspektive, od kojih vrijedi zabilježiti:

- Prikaz kršćanskog obrazovanja kao djela evangelizacije/poslanja (*Lumen gentium*, br. 17).
- Naglašavanje da temeljni obrazovni profil za krštenike ne može ne biti sakramentalnog reda: on se naime usredotočuje na krštenje i na euharistiju (*Lumen gentium*, br. 11).
- Zahtijevanje da, premda poštujući njezine specifičnosti, katolički odgoj i obrazovanje ide ukorak s ljudskim odgojem i obrazovanjem, tako da izbjegne da se život vjere živi ili samo doživljava odvojeno od drugih aktivnosti ljudskog života.
- Poziv da se kršćanski odgoj i obrazovanje uokviri u vjeru jedne siromašne Crkve za siromašne (*Lumen gentium*, br. 8), prema onome što se danas pokazuje jednom od snažnih točaka crkvene poruke.

2. Apostolska konstitucija *Ex corde Ecclesiae*

Gravissimus educationis je posvetila osobitu pažnju katoličkim školama i sveučilištima, dajući s tim u svezi neke važne smjernice. Dokument je naglašavao da se, osobito sveučilišta, trebaju staviti u službu društva a ne samo Crkve »i da se ona ne ističu brojem nego znanstvenim radom« (*Gravissimum educationis*, br. 10), jer je bolje imati manje izvrsnih katoličkih sveučilišta, nego mnogo prosječnih. U viziji saborskih otaca bitni cilj katoličkoga visokog obrazovanja bio je dovesti studente u stanje da u potpunosti mogu preuzeti kulturnu, društvenu i religioznu odgovornost koja se od njih bude tražila. U tom smislu smatrali su nužnim da katolička sveučilišta nastoje promicati autentično znanstveno istraživanje.

Godine 1990. Ivan Pavao II. je objavio apostolsku konstituciju *Ex corde Ecclesiae* (Iz srca Crkve), želeći skrenuti pozornost na važnost katoličkog sveučilišta kao povlaštenog sredstva da se dođe do istine o prirodi, čovjeku i o Bogu i da se prospješi iskreni dijalog Crkve s ljudima svih kultura. U skladu sa saborskom deklaracijom, ova konstitucija je potvrdila da bi katoličko sveučilište, time što je sveučilište, trebalo na dostojan način ispuniti zadaće istraživanja, poučavanja i služenja kulturi koje su vlastite jednoj akademskoj ustanovi, a time što je katoličko, trebalo bi a) posjedovati kršćansko nadahnuće ne samo od strane pojedinaca, nego i čitave zajednice kao takve; b) promicati neprestano promišljanje u svjetlu katoličke vjere o procesima i postignućima studija i znanja, dajući im, između ostalog, vlastiti originalni doprinos; c) ostati vjerni kršćanskoj poruci, onako kako ju je Crkva prikazala; d) staviti se u službu Božjem narodu i cijeloj ljudskoj zajednici u trudu koji ulažu da dođu do istine.

Ivan Pavao II. pozivao je, naime, članove katoličkog sveučilišta da si posvijeste etičke i moralne implikacije njihovih istraživanja, da potiču sučeljavanje različitih znanstvenih disciplina kako bi se izbjeglo njihovo zatvoreno i uskogrudno poimanje te da potpomognu izradu sintetičkog pogleda na stvari, a da zbog toga ne dovedu u pitanje integritet i metodologiju pojedine discipline. Osobita pozornost se posvećivala dijalogu između raznih oblika znanja i teologije, u smislu da bi ona mogla pomoći ostalim disciplinama da svaka od njih produbi

Europu. Uloga Sveučilišta« (23. lipnja 2007).

razloge i smisao vlastitog djelovanja, a da bi druga znanja mogla poticati teološko istraživanje na sučeljavanje s problemima života i na taj način bolje razumijevati svijet. Zbog toga je smatrao nužnim da svako katoličko sveučilište ima jedan fakultet ili barem jednu katedru teologije (Usp. *Ex corde Ecclesiae*, br. 19).

Kad pomislimo na situaciju usitnjavanja u kojoj se akademsko znanje danas nalazi, ne može se ne vidjeti da ideja Ivana Pavla II. o sveučilištu koje, vjerno svom izvornom pozivu potiče različite discipline na međusobno sučeljavanje, postaje veoma aktualna i da ona može pružiti dragocjene smjernice onome koji radi na području visokoga školstva.

II. KAKVA KATOLIČKA ŠKOLA I SVEUČILIŠTE?

Usvjetlu Učiteljstva Crkve i pred potrebama i izazovima današnjega društva, kakva trebaju biti katolička škola i sveučilište?

Škola i sveučilište su mjesta odgoja za život, kulturni razvoj, profesionalnu formaciju, zalaganje za opće dobro. Predstavljaju prigodu i mogućnost za razumijevanje sadašnjosti i planiranje budućnosti društva i čovječanstva. Korijen formativnog prijedloga je kršćanska kulturna baština, u trajnom dijalogu s kulturnom baštinom i dostignućima znanosti. Katoličke škole i sveučilišta su odgojno-obrazovne zajednice u kojima se iskustvo učenja hrani objedinjavanjem istraživanja, misli i života.

1. Stvoriti odgojno-obrazovni kontekst

Katolička škola i sveučilište odgajaju, prije svega, kontekstom života, ozračjem koje učenici i nastavnici, studenti i profesori stvaraju u prostoru u kojem se odvijaju aktivnosti poučavanja i učenja. Takvo ozračje je protkano vrijednostima o kojima se ne samo govori, nego koje se provode i u život, kvalitetom međusobnih odnosa koji povezuju nastavnike s učenicima i učenike međusobno, brigom koju profesori iskazuju za potrebe studenata i zahtjevima konkretnih zajednica, jasnim svjedočenjem života što ga pružaju nastavnici i cijelog osoblja odgojno-obrazovnih ustanova.

Premda u različitosti kulturnih konteksta i u raznolikosti odgojno-obrazovnih mogućnosti i uvjetovanosti u kojima se djeluje, postoje neki kvalitativni elementi koje katolička škola i sveučilište trebaju znati izraziti:

- poštivanje dostojanstva svake osobe i njezine jedinstvenosti (i dakle odbacivanje masovnog odgoja i obrazovanja, koje osobu čine podložnom manipulaciji ili je svode na broj);
- bogatstvo mogućnosti koje se pružaju mladima da rastu i da razvijaju vlastite sposobnosti i talente;
- uravnotežena pozornost na spoznajne, afektivne, društvene, profesionalne, etičke i duhovne aspekte;
- ohrabivanje da svaki pojedini učenik uzmogne razviti vlastite talente, u ozračju suradnje i solidarnosti;

- promicanje istraživanja kao napornog zalaganja u sučeljavanju s istinom, vodeći računa o ograničenosti ljudskoga znanja, ali također i u velikoj otvorenosti uma i srca;
- poštivanje ideja, otvorenost sučeljavanju, sposobnost raspravljati i surađivati u duhu slobode i pažnje usmjerene na osobu.

2. Uvesti u istraživanje

Škola i sveučilište su mjesta uvođenja u znanja i u dimenziju znanstvenog istraživanja. Jedna od glavnih odgovornosti nastavnika je približiti mlade naraštaje znanju i razumijevanju stečenog znanja i njegovih primjena. Trud za znanje i istraživanje nije, međutim, odijeljen od etičkog smisla i od transcendentnog. Nema prave znanosti koja bi mogla zanemariti svoje etičke posljedice i nema prave znanosti koja bi udaljavala od transcencije. Znanost i etičnost, znanost i transcencija uzajamno se ne isključuju, već se međusobno povezuju većim i boljim razumijevanjem čovjeka i stvarnosti svijeta.

3. Učiniti od poučavanja odgojno sredstvo

»Način« na koji se danas uči čini se važnijim od »stvari« kojima se uči, kao što se i način poučavanja čini važnijim od sadržaja poučavanja. Poučavanje koje bi promicalo samo opetovano učenje, koje ne bi omogućavalo aktivno sudjelovanje studenata, koje ne bi zapalilo njihovu znatiželju, nije dovoljno motivacijski izazovno. Učiti putem istraživanja i rješavanje problema razvija spoznajne i umne sposobnosti, raznolikije i značajnije od onih koje se stječu pukim primanjem informacija, a potiče i na suradničke oblike rada. Međutim, ne podcjenjuje se vrijednost naučenih sadržaja. Ako nije beznačajno **KAKO** učenik nešto nauči, tako nije nevažno ni **ONO ŠTO** nauči. Važno je da nastavnici znaju probrati i predstaviti učenicima bitne sastavnice kulturalne baštine stečene tijekom vremena te ih pozivati na proučavanje velikih pitanja s kojima se čovječanstvo suočavalo i nastavlja suočavati. U protivnom postoji opasnost poučavanja usmjerenog na pružanje onoga što se danas čini **KORISNIM**, jer to zahtijeva određeni ekonomski ili društveni subjekt koji, međutim, zaboravlja ono što je **NEOPHODNO** za ljudsku osobu.

Poučavanje i učenje predstavljaju dva pojma jednog odnosa koji se ne odvija samo između predmeta učenja i uma koji uči, nego i između osoba. Takva se povezanost ne može temeljiti samo na tehničkim i profesionalnim odnosima, već se mora hraniti uzajamnim uvažavanjem, povjerenjem, poštovanjem, srdačnošću. Učenje koje se odvija u kontekstu u kojem subjekti prepoznaju smisao pripadnosti uvelike se razlikuje od učenja koje se događa u ozračju individualizma, antagonizma ili zahlađenih odnosa.

4. Usredotočenost osobe koja uči

Škola, a još više sveučilište, trude se pružiti studentima formaciju koja će ih osposobiti da uđu u svijet rada i društvenoga života s odgovarajućom stručnošću. Međutim to, koliko god bilo neophodno, nije dovoljno. Dobra škola i dobro sveučilište mjere se također i po njihovoj sposobnosti da preko poučavanja promiču pažljivo učenje za razvijanje stručnosti kako one najopćenitije tako i one na višoj razini. Učenje nije tek pukom usvajanje sadržaja, već prigoda za samoodgoj, za nastojanje oko vlastitog usavršavanja i oko općeg dobra, za razvoj kreativnosti, za trajno stjecanje znanja, za otvorenost prema drugima. No, ono može biti i prigoda da se srce i um otvore za otajstvo i za ljepote svijeta i prirode, za svijest i samosvijest, za odgovornost za stvoreni svijet, za beskrajnu veličinu Stvoritelja.

Osobito pak škola ne bi bila područje potpunog učenja kad ono što učenik nauči ne bi također postalo prigoda za služenje vlastitoj zajednici. Učenje se, i danas, od strane mnogih učenika smatra obvezom i nečim nametnutim. To vjerojatno ovisi i o nesposobnosti škole da učenicima, uz znanja, prenosi i strast, koja je pokretač istraživanja. Međutim, kad studenti imaju mogućnost iskusiti da je ono što su naučili važno za njihov život i za život zajednice kojoj pripadaju, njihova se motivacija mijenja. Poželjno je da nastavnici pružaju studentima prigode da iskuse društvenu važnost onoga što studiraju, promičući na taj način otkriće povezanosti između škole i života, i razvijanje smisla odgovornosti i aktivnog sudjelovanja u društvenom životu.

5. Različitost osobe koja uči

Nastavnici su pozvani mjeriti se s velikim odgojno-obrazovnim izazovom, onim priznavanja, poštovanja, vrednovanja različitosti. Psihološke, društvene, kulturne i religijske različitosti se ne skrivaju, ne niječu, već se smatraju prigodom i darom. Na isti način, različitosti povezane sa situacijama osobite krhkosti u kognitivnom smislu (poteškoće u učenju), ili fizičke autonomije, uvijek bivaju priznate i prihvaćene, da se ne bi pretvorile u bolne nejednakosti. Školi i sveučilištu nije lako biti »uključivo«, otvoreno za različitost, u mjeri da doista mogu pomoći onome tko je u nevolji. Nužno je da nastavnici budu raspoloživi i stručni da razrede dovedu do stupnja u kojem različitost biva prepoznata, prihvaćena, cijenjena kao odgojno-obrazovno sredstvo korisno svima za usavršavanje. Tko je u većoj potrebi, siromašniji, krhkiji, oskudniji, ne smije se doživljavati kao smetnja ili zapreka, već kao najvažniji svima, u središtu pozornosti i nježnosti škole.

6. Pluralizam odgojnih ustanova

Katoličke škole i sveučilišta vrše svoju zadaću, a to je poslanje i služenje, u veoma različitim kulturalnim i političkim okruženjima, u nekim slučajevima njihovo je djelovanje priznato i cijenjeno, dok se u nekim drugim slučajevima moraju suočavati s velikim ekonomskim poteškoćama i neprijateljstvima, koje katkad mogu prerasti u oblike nasilja. Načini prisutnosti u različitim državama i područjima svijeta razlikuju se od situacije do situacije, ali se razlozi odgojno-obrazovnog djelovanja ne mijenjaju. Školska zajednica koja se poziva na vrijednosti katoličke vjere ostvaruje u svojoj organizaciji i u svom kurikulumu personalističko gledanje vlastito humanističko-kršćanskoj tradiciji, ne u suprotstavljanju, već u dijalogu s drugim kulturama i religijama.

Uistinu je važno da katoličke odgojno-obrazovne ustanove znaju dijalogizirati s drugim školskim ustanovama koje se nalaze u zemljama u kojima djeluju, u dimenziji slušanja i konstruktivnog sučeljavanja, za opće dobro.

Danas takve ustanove diljem svijeta pohađa većina učenika koji pripadaju različitim religijama, narodima i kulturama. Njihovo vjersko obilježje ne smije biti zapreka, već stanje interkulturalnoga dijaloga, pomažući svakom učeniku da uz učenje raste u čovječnosti i građanskoj odgovornosti.

7. Formacija nastavnika

Važnost odgojno-obrazovnih zadataka škole i sveučilišta pokazuje koliko je od ključne važnosti tema pripreme nastavnika, ravnatelja, svog osoblja koje ima odgovornost na području poučavanja. Profesionalna stručnost predstavlja uvjet da se može bolje očitovati odgojno-obrazovna

dimenzija prihvaćanja. Od predavača i ravnatelja se mnogo traži. Želi se da imaju sposobnost stvarati, iznalaziti i upravljati ozračjem koje obiluje pogodnostima za učenje; hoće se da budu u stanju poštivati različitost »inteligencija« studenata i uvoditi ih u smisleno i dubinsko znanje; zahtijeva se da znaju upraviti učenike prema uzvišenim i izazovnim ciljevima, tražiti od njih uzvišena postignuća, uključiti i povezati studente međusobno i sa svijetom... Onaj koji poučava mora znati istovremeno postizavati mnoge različite ciljeve, sučeljavati se s problematičnim situacijama koje traže visoku razinu profesionalnosti i pripreve. Da se bude doraslo tim očekivanjima nužno je da se takve zadaće ne prepuste osobnoj odgovornosti, već da se da odgovarajuća institucionalna potpora i da se za voditelje ne postavljaju birokrati, već stručni vođe.

III. ODGOJNI IZAZOVI DANAS I SUTRA

Srce katoličkog odgoja i obrazovanja je uvijek osoba Isusa Krista. Sve ono što se događa u katoličkoj školi i na katoličkom sveučilištu trebalo bi voditi do susreta sa živim Kristom. Ako pomno proučimo velike odgojno-obrazovne izazove koje uočavamo na obzoru, moramo se spominjati Boga koji je postao čovjekom u povijesti ljudi, u našoj povijesti.

Škola i katoličko sveučilište, kao subjekti današnje Crkve, jesu stvarnost prisutnosti, prihvaćanja, ponude vjere i duhovne pratnje mladih koji to žele; otvoreni su svima te brane, kako ljudsko dostojanstvo, tako i širenje znanja o temeljima društva.

Takve su ustanove, iznad svega, mjesta gdje je u središtu prenošenje znanja. Međutim, i samo znanje je doživjelo promjene koje su važne za našu pedagogiju. Naime, prisustvujemo velikoj diferencijaciji, privatizaciji pa čak i eksproprijaciji znanja.

Škola i sveučilište su na isti način, područja života u kojima se daje cjeloviti odgoj i obrazovanje, uključujući i onaj vjerski. Izazov će se sastojati u tome da se mladima pokaže ljepota vjere u Isusa Krista i sloboda vjernika, u multireligioznom svijetu. Na svakom području, bilo ono otvoreno za prihvaćanje ili ne, katolički odgojitelj će biti vjerodostojni svjedok.

Oni koji rade s takvom vjerom, strašću i stručnošću, ne mogu biti zaboravljeni; oni zaslužuju svu našu pažnju i naše ohrabrenje. Ne smijemo zaboraviti da u većini to odgojno-obrazovanje poslanje i to profesionalno uključivanje pretežno vrše žene.

Najprije moramo prereći antropologiju koja leži u temelju našeg pogleda na odgoj i obrazovanje u XXI. stoljeću. Riječ je o filozofskoj antropologiji koja mora biti antropologija istine. To jest, društvena antropologija u kojoj se čovjek shvaća u svojim odnosima i u svom načinu postojanja. Antropologija spomena i obećanja. Antropologija koja se dovodi u odnos sa sve-mirom i koja uzima k srcu održivi razvoj. A još više, to je antropologija koja se stavlja u odnos s Bogom. Pogled vjere i nade, koji je njezin temelj, pronađe stvarnost da u njoj otkrije skriveni Božji projekt. Polazeći tako od dubinskog promišljanja o modernome čovjeku i o svijetu u kojem trenutačno živimo, morat ćemo prereći naše gledanje na odgoj i obrazovanje.

Mladi koje odgajamo i obrazujemo pripremaju se za vodeću ulogu (leadership) 2050-ih godina. Kakav će biti doprinos religije odgoju za mir, za razvoj, za bratstvo cijele ljudske zajednice? Kako ćemo odgajati za vjeru i u vjeri? Kako ćemo stvoriti preduvjete za prihvaćanje

dara, za odgoj za zahvalnost, smisao za divljenje, za pitanja, za razvijanje želje za pravdom i dosljednošću? Kako ćemo odgajati za molitvu?

Odgoju i obrazovanju je potreban veliki savez roditelja i svih odgojitelja koji će ponuditi život u punini, dobar, bogat smislom, otvoren Bogu, drugima i svijetu. Taj savez je još potreb-niji jer je odgoj i obrazovanje osobni odnos. On je tijek koji objavljuje transcendentale vjere, obitelji, Crkve i etike, uporno naglašavajući dimenziju zajedništva.

Odgoj i obrazovanje nije samo znanje, već i iskustvo. Ono povezuje znanje i djelovanje, uspostavlja jedinstvo znanjâ i traži njihovu dosljednost. Ono obuhvaća afektivno i emocional-no područje, ono ima također etičku dimenziju: znati činiti i poznavati ono što hoćemo činiti, usuditi se preobraziti društvo i svijet, i služiti zajednici.

Odgoj i obrazovanje se temelji na sudjelovanju. Sposobnost razumijevanja koja se dijeli s drugima i međuovisnost tih sposobnosti, dijalog, sebedarje, primjer, suradnja, uzajamnost su jednako tako važne sastavnice.

1. Izazovi katoličke škole

Odgoj i obrazovanje se danas nalazi u kontekstu brzih promjena. I sâm naraštaj kojem se ono obraća brzo se mijenja te stoga svaki odgojitelj ima dužnost stalno se suočavati sa stanjima koja, kako je ustvrdio papa Franjo, »stavljaju nove izazove koji se ponekad čak teško mogu i razumjeti«. ⁵

U srcu promjena svijeta, koje smo pozvani prihvatiti, ljubiti, odgonetnuti i evangelizirati, katolički odgoj i obrazovanje treba doprinositi otkriću smisla života i iznjedrili nove nade za sadašnjost i budućnost.

a) Izazov identiteta

Žurno je redefinirati identitet katoličke škole za XXI. stoljeće. Značajni doprinos toj zadaći može dati ponovno otkriće dokumenata Kongregacije za katolički odgoj, ⁶ zajedno s iskustvima stečenim tijekom katoličkog poučavanja, kako u biskupijskim školama tako u onim redovnič-kima. Ta iskustva počivaju na tri stupa, a to su: Evanđeoska predaja, autoritet i sloboda.

Današnji odgojitelj vidi obnovljeno svoje poslanje, kojemu je najveći cilj mladima pružiti cjeloviti odgoj i obrazovanje i praćenje u otkrivanju njihove osobne slobode, koja je dar Božji.

Duhovno siromaštvo i srozavanje kulturne razine počinju se osjećati čak i u katoličkim školama. U mnogim slučajevima uočava se problem autoriteta. Nije toliko riječ o pitanju discipline – roditelji izuzetno cijene katoličke škole zbog njihove discipline. No, imaju li odgovorne osobe nekih katoličkih škola još uvijek što reći? Temelji li se njihov autoritet na formalnim pra-

⁵ »Probudite svijet!«. Kolokvij pape Franje s vrhovnim poglavarima, u: *La Civiltà Cattolica*, br. 3925, 4. siječnja 2014., str. 17.

⁶ Dokumenti: *La scuola cattolica* (1977.); *Il laico cattolico testimone della fede nella scuola* (1982.); *Orientamenti educativi sull'amore umano. Lineamenti di educazione sessuale* (1983.); *Dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica* (1988); *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio* (1997.); *le persone consacrate e la loro missione nella scuola. Riflessioni e orientamenti* (2012.); *Educare insieme nella scuola cattolica. Missione condivisa di persone consacrate e fedeli laici* (2007.); *Educare al dialogo interculturale nella scuola cattolica. Vivere insieme per una civiltà dell'amore* (2013.). Osim toga razasлана su neke Okružnice: *Redovničkim obiteljima i zajednicama apostolskog života s odgovornošću za katoličke škole* (Br. 483/96/13 od 15. listopada 1996); *Biskupskim konferencijama o spolnom odgoju u katoličkim školama* (Br. 484/96 od 2. svibnja 1997.); *Biskupskim konferencijama o vjeronauku u školi* (Br. 520/2009. od 5. svibnja 2009.).

vilima ili na autoritativnosti njihova svjedočenja? Ako se želi izbjeći rastuće pogoršavanje traži se da katoličkim školama upravljaju osobe i timske skupine nadahnute na Evanđelju, stručne u kršćanskoj pedagogiji, koje su uključene u odgojno-obrazovni projekt katoličke škole, i nisu podložne onome što je trenutno moderno, onome što se, da tako kažemo, bolje prodaje.

Činjenica da su učenici brojnih katoličkih škola pripadnici mnoštva kultura traži od naših ustanova da prošire navještaj izvan kruga vjernika, ne samo riječima, već snagom dosljednosti života odgojitelja. Nastavnici, upravitelji, osoblje, cijela profesionalna i odgojno-obrazovna zajednica pozvana je ponizno i blago ponuditi vjeru koju će lako zavoljeti. Primjer je onaj Isusov s učenicima na putu u Emaus: poći od životnog iskustva mladih, ali i njihovih kolega, i staviti se bezuvjetno njima u službu. Doista, jedno od obilježja katoličke škole, po kojem se ona razlikuje od drugih, kako danas tako i u budućnosti, morat će biti odgoj za služenje i velikodušno sebedarje.

b) Izazov školske zajednice

Pred individualizmom koji izjeda naše društvo, sve je važnije učiniti da katolička škola bude istinska zajednica života koju pokreće Duh Sveti. Obiteljsko ozračje, ozračje dobrodošlice, nastavnika vjernika, koji su katkad u manjini, uz zajedničko zalaganje svih koji imaju odgojno-obrazovnu odgovornost, bez obzira na njihovo vjerovanje ili uvjerenje, može prevladati trenutke nesnalaženja i obeshrabrenja te otvoriti perspektivu evanđeoske nade. Složena mreža međusobnih odnosa tvori snagu škole kad izražava ljubav za istinu, a odgojiteljima vjericima se pomaže kako bi mogli biti kvasac i tiha snaga zajednice koja se izgrađuje.

Da bi to bilo moguće posvećuje se posebna pozornost formaciji i odabiru poglavara pojedinog instituta. Oni nisu samo odgovorni za školsku ustanovu, već su pred svojim biskupima odgovorni za pastoralnu skrb. Upravitelji moraju biti vođe koji ostvaruju odgoj i obrazovanje kao zajedničko poslanje, koji prate i organiziraju predavače, koji ohrabruju i pružaju uzajamnu potporu.

Drugo područje izazova za katoličke škole jest odnos s obiteljima. Velik dio njih je u krizi, i potrebno im je prihvaćanje, solidarnosti, uključivanje, pa čak i formacija. Predavači, roditelji i poglavari instituta tvore, zajedno s učenicima, veliku odgojno-obrazovnu zajednicu pozvanu surađivati s crkvenim institucijama. Trajna formacija se treba usredotočiti na promicanje pravednog i solidarnog društva, koje je osjetljivo na potrebe osoba, kadro stvarati mehanizme solidarnosti s mladima i s najsiromašnijim obiteljima.

c) Izazov dijaloga

Svijet u svom pluralitetu više je no ikad u iščekivanju da se usmjeri prema velikim vrijednostima čovjeka, vrijednostima istinitog, dobrog i lijepog. To je stav koji katolička škola dijaloški treba zauzeti prema mladima, predlažući im otvorenu, mirotvornu i privlačnu viziju Drugoga (Boga) i drugoga.

U odnosu prema mladima asimetrija ponekad stvara distancu između odgojitelja i odgajnika. Danas se više nego nekoć u odnosu između nastavnika i učenika cijeni otvorenost, koja bolje omogućuje da jedni druge slušaju. To ne znači da se odrasli trebaju odreći svoga autoriteta, no treba znati razlikovati između autoriteta isključivo vezanog uz ulogu, uz institucionalnu funkciju, i autoritativnosti koja proizlazi iz vjerodostojnosti svjedočenja.

Školska zajednica je ona koja uči poboljšavati se, zahvaljujući trajnom dijalogu koji se odvija među odgojiteljima, koji predavači uspostavljaju sa svojim učenicima, i koji ti isti učenici doživljavaju u svojim odnosima.

d) Izazov društva učenja

Neka se, međutim, ne zaboravi da se svo učenje ne odvija u školi. Štoviše, u sadašnjem kontekstu, koji je snažno obilježen prožetošću novim tehnološkim jezicima i novim mogućnostima neformalnog učenja, škola je izgubila drevni odgojno-obrazovni primat. Naše doba je definirano kao doba znanja. Danas se govori o ekonomiji znanja. S jedne strane od učenika se traži razina znanja i sposobnost učenja koji su bili nepoznati u prošlosti, a s druge se pak strane škola suočava sa stvarnošću u kojoj su informacije sve dostupnije, brojnije i sve ih je teže nadzirati. Potrebna je određena poniznost u prosuđivanju onoga što škola može učiniti, u vremenu kakvo je naše, u kojem društvene mreže postaju sve važnije, prigode za učenje izvan škole sve veće i značajnije. Od trenutka kad već danas škola nije više jedino, a niti glavno područje na kojem mladi mogu stjecati znanja, a virtualne zajednice zadobivaju sve veće značenje, školskom odgoju i obrazovanju postavlja se novi izazov, a taj je pomoći studentima da izgrade nezamjenjiva kritička sredstva i ne dopuste da njima ovlada snaga novih sredstava komunikacije.

e) Izazov cjelovitog odgoja

Odgajati je mnogo više nego poučavati. Činjenica da Europska Unija, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OCDE) i Svjetska Banka stavljaju naglasak na instrumentalni razum i kompetitivnost (konkurentnost, tržišno natjecanje) i da imaju čisto funkcionalni pojam odgoja, u smislu da je on legitiman samo ako je u službi tržišne ekonomije i rada, sve to jako smanjuje pedagoški sadržaj mnogih međunarodnih dokumenata, a na to isto nailazimo u brojnim tekstovima ministarstava obrazovanja. Škola ne bi trebala popustiti toj tehnokratskoj i ekonomskoj logici, premda se nalazi pod pritiskom vanjskih vlasti i izložena je pokušajima instrumentalizacije od strane tržišta, a to osobito vrijedi za katoličku školu. Ni u kom slučaju nije riječ o tome da se umanje zahtjevi ekonomije ili problem nezaposlenosti, već da se poštuje osoba studenta u njegovoj cjelovitosti, razvijajući stručnosti koje obogaćuju ljudsku osobu, stvaralaštvo, imaginaciju, sposobnost preuzimanja odgovornosti, sposobnost voljeti svijet, njegovati pravednost i suosjećanje.

Prijedlog cjelovitog odgoja, u društvu koje se tako brzo mijenja, zahtijeva trajno promišljanje koje je kadro trajno ga obnavljati i sve više kvalitativno obogaćivati. U svakom slučaju je riječ o jasnom zauzimanju stava: odgoj i obrazovanje što ga promiče katolička škola nema za cilj elitizam. Premda je važno tražiti kvalitetu i izvrsnost, nikad se ne zaboravlja da učenici imaju posebne potrebe, često proživljavaju teške situacije te zaslužuju pedagošku pažnju osjetljivu na njihove zahtjeve. Katolička se škola mora dakle uključiti u raspravu svjetskih tijela o inkluzivnom odgoju⁷ i obrazovanju i unijeti u to područje svoje iskustvo i svoju odgojno-obrazovnu viziju.

Sve više raste broj učenika koji su ranjeni u djetinjstvu. Školski se neuspjeh povećava i traži preventivni odgoj i obrazovanje, kao i posebnu formaciju nastavnika.

Od školskih sustava se danas traži da promiču razvoj kompetencija, a ne samo da prenose znanja. Paradigma stručnosti, protumačena na humanistički način, ide iznad stjecanja posebnih znanja ili vještina. Tiče se razvoja svih osobnih sposobnosti studenta i stvara važnu poveznicu između škole i života. Važno je da školski odgoj i obrazovanje vrednuje ne samo kompetencije s obzirom na područje znanja i činjenja, već i onih koje se odnose na život u zajedništvu s drugima i na rast u čovječnosti. Postoje primjerice, kompetencije misaonog tipa,

⁷ Usp. 48 zasjedanje Međunarodne konferencije UNESCO-a o odgoju i obrazovanju, Ženeva (27. - 28. studenog 2008.); Usp. PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), br. 186ss.)

u kojima je pojedinac odgovorni autor vlastitih čina, interkulturalnog, deliberativnog i građanskog tipa, koja sve više dobivaju na važnosti u globalizirajućem svijetu i koja nas se izravno tiču, kao i kompetencija na području savjesti, kritičkog razmišljanja, stvaralačkog i preobražavajućeg djelovanja.

f) Izazov financijske održivosti i izvora prihoda

Škole koje država ne subvencionira nailaze na sve veće financijske poteškoće kako bi osigurale služenje najsiromašnijima u vrijeme duboke ekonomske krize i u koje je izbor za nove tehnologije neizbježan ali skup. Sve škole, subvencionirane ili ne, moraju se suočavati s rastućim društvenim lomom kao posljedicom ekonomske krize. Očito je da se nameće usvajanje raznovrsne pedagogije, koja se obraća svima. Međutim, za njezino usvajanje i ostvarivanje su potrebni izvori financiranja i ljudski kadrovi, koje čine dobro formirani nastavnici i upravitelji. U svakom je slučaju nedvojbeno da misionarsku otvorenost novim oblicima siromaštva valja ne samo sačuvati, već i dalje razvijati.

»Zanimanje nastavnika« je poziv za koji moramo ohrabrivati. Nastavnicima se pridodaju sve brojnije zadaće. Neke zemlje imaju poteškoća u pronalaženju ravnatelja za pojedine institute. Za određene predmete je teško pronaći nastavnike: mnogi se mladi odlučuju za posao unutar nekog poduzeća nadajući se da će zbog toga biti bolje plaćeni. K tome valja dodati da predavači više ne uživaju društvenu naklonost i da je njihov posao otežan sve brojnijim obvezama administrativne naravi. To neke ravnatelje instituta navodi na poticanje raspoloživosti i volonterstva. Jedan od izazova bit će onaj da se nastavi motivirati i poticati volontere u njihovu bezuvjetnom darivanju.

g) Pastoralni izazovi

Sve veći broj mladih se udaljuje od institucionalne Crkve. Neznanje ili vjerska nepismenost rastu. Katolički odgoj je poslanje protiv struje. Kako odgajati za slobodu savjesti, zauzimajući stav pred silno velikim poljem uvjerenjâ i vrijednosti globaliziranog društva?

U katoličkim školama mnogih zemalja nedostaje pastoralnih smjernica prikladnih za međuvjersko ozračje u kojem su pozvane evangelizirati.

S obzirom na odgojitelje, nalazimo se pred činjenicom da »dekulturacija« ograničava njihovo poznavanje kulturnih baština. Lak pristup danas široko dostupnim informacijama, ne popraćen kritičkom sviješću u njihovu odabiru, olakšava znatnu površnost i među studentima i među mnogim predavačima, što predstavlja osiromašenje ne samo razuma, već i same sposobnosti imaginacije i stvaralačke misli.

Broj odgojitelja i nastavnika **VJERNIKA** se smanjuje, što svjedočenje čini sve rjeđim. Kako uspostaviti vezu s osobom Isusa Krista u takvoj novoj školskoj situaciji?

U nekim biskupskim konferencijama katoličko školstvo nije se smatralo među pastoralnim prioritetima. Kad pak kriza pogodi župe one priznaju da je katolička škola često jedino mjesto gdje mladi susreću glasnike Radosne vijesti. U mnogim slučajevima, ta škola je postala školom otvorenom kulturalnom i vjerskom pluralizmu, a u nekim zemljama već nedostaje svećenika, redovnika i redovnica. Riječ je o dosad neviđenoj situaciji, koja traži nazočnost zauzetih vjernika laika, koji su spremni i raspoloživi za mnogo zahtjevnije zalaganje. Ta svijest je u mnogim slučajevima nagnala vjernike laike da se organiziraju među sobom, no često se uz to njihovo zalaganje nalazi nepovjerenje prema institucionalnoj Crkvi koja nije pokazala interes za katoličku školu. Stoga će za jedan od velikih izazova za neke biskupske konferencije biti žurno redefinirati odnose s vjericima laicima, u perspektivi služenja naviještanju Evanđelja.

Hitno je da biskupi ponovno otkriju da među raznim oblicima evangelizacije, važno mjesto pripada vjerskoj formaciji novih naraštaja, i da je škola dragocjeno sredstvo tog služenja.

h) Izazov vjerske formacije mladih

U nekim zemljama katolički vjerski predmeti su u opasnosti da iščeznu iz studijskih programa. Budući da su takvi predmeti u nadležnosti biskupâ, žurno je potrebno podsjetiti na važnost da se njihovo poučavanje ne zapusti, nego da se trajno obnavlja.

Vjerski predmet pretpostavlja duboko poznavanje stvarnih potreba mladih, jer će to poznavanje predstavljati temelj na kojem će se nadograditi naviještanje, premda se priznaje i poštuje razlika između »znanja« i »vjerovanja«.

Budući da je populacija katoličkih škola u mnogim zemljama obilježena mnoštvom kultura i vjerovanja, polazište vjerske formacije u školama mora biti svijest o postojećem pluralizmu i nastojanje da se uvijek bude aktualnima. Vidokrug je raznovrstan, i načini prisutnosti ne mogu biti isti. U nekim situacijama vjerski predmet će moći predstavljati prostor prvog navještanja; dok će u nekim pak drugim okolnostima odgojitelji ponuditi iskustva nutarnjeg života, molitve, pripreme studenata za sakramente, i pozivat će ih na zalaganje u pokretima mladih ili u nekoj drugoj društvenoj aktivnosti koja je s tim povezana.

Pred međunarodnim tijelima koja se sve više bave religijskim temama, bit će važno da same biskupske konferencije znadu oblikovati prijedloge tečajeva koji mogu ponuditi znanje i kritičko upoznavanje sa svim religijama koje postoje u našem društvu.

i) Posebni izazovi za multireligiozno i multikulturalno društvo

Multikulturalizam i multireligioznost učenika koji pohađaju katoličke škole, traže odgovornost svih odgovornih u odgojno-obrazovnom služenju. Kad identitet škola oslabi, pojavljuju se brojni problemi, povezani s nesposobnošću interakcije s tim novim pojavama. Odgovor ne može biti povlačenje u ravnodušnost, niti usvajanje neke vrste kršćanskog fundamentalizma, niti pak proglašavanje katoličke škole školom 'općih' vrijednosti.

Jedan od najvažnijih izazova, bit će dakle poticati u učiteljima veliku kulturalnu otvorenost i istovremeno jednako veliku spremnost na svjedočenje, tako da znaju raditi svjesni i pozorni na kontekst koji obilježava školu i, bez mlakosti i integralizma, poučavati ono što znaju i svjedočiti ono u što vjeruju. Da bi mogli tako shvaćati svoje zanimanje, važno je da budu formirani za dijalog vjere i kulture i za međureligijski dijalog. Ne bi mogao postojati istinski dijalog kad sami profesori ne bi bili formirani i praćeni u produbljivanju svoje vjere, svojih osobnih uvjerenja.

Prigoda koju ne treba podcijeniti, za učenike koji uče u takvim pluralističkim kontekstima, jest poticanje suradnje među učenicima različitih religijskih uvjerenja, u inicijativama za služenje društvu. Ne bi li bilo poželjno, barem kao najmanji uvjet, da sve katoličke škole svojim mladim učenicima daju mogućnost za stjecanje iskustva nekog društveno korisnog služenja, u koje bi se uključili zajedno sa svojim profesorima ili možda i sa svojim roditeljima?

j) Izazov trajne formacije učitelja

U kulturalnom kontekstu ovog tipa formacija učitelja je odlučujuća te traži strogost i produbljivanje bez kojih bi se njihovo poučavanje smatralo nevjerodostojnim, nepouzdanim a onda i nepotrebnim. Takva formacija je hitna, ako u budućnosti želimo moći računati na učitelje kojima na srcu leži evanđeoski identitet odgojnog projekta i njegovo ostvarivanje. Nije, naime, poželjno da u katoličkim školama bude »dvije vrste« učitelja; naprotiv, potrebno je da djeluje homogeno tijelo učitelja, raspoloživo prihvatiti i s drugima podijeliti točno određeni evanđeoski identitet i dosljedni način života.

k) Mjesta i sredstva te formacije

Tko može zajamčiti ovaj tip formacije? Mogu li se naznačiti neka mjesta gdje se ljudi posvećuju toj zadaći? Gdje možemo pronaći one koji će oblikovati za taj tip učitelja?

Evo nekih mogućih prijedloga:

- Nacionalna ustanova i njezin nacionalni ured.
- Biskupijska ustanova: vikari ili biskupijski ravnatelji za poučavanje u suradnji ili u partnerstvu s formacijskim institutima. Valjalo bi dobro promisliti o mogućnostima da se u jednu biskupijsku ustanovu stavi formacija laika za crkvene službe i formacija vjeroučitelja. S jedne strane takav izbor odgovara politici osnaživanja identiteta, no on ostavlja otvorenim pitanje koje nije jednostavno: kako formaciju takvog tipa prilagoditi zahtjevima koji postoje u kontekstu školskog učenja? Neka se ne zaboravi da nastavnici imaju posebnu profesionalnu dimenziju, s osobitim obilježjima, o kojima bi njihova formacija trebala voditi računa.
- Redovničke zajednice.
- Katolička sveučilišta ili instituti.
- Župe, dekanati, ili samostani kao središta okupljanja i duhovnog praćenja odgojitelja.
- Mreže (network), formacija na daljinu.

l) Neki izazovi pravne naravi

Postoji snažno nastojanje nekih vlada da katoličku školu marginaliziraju čitavim nizom pravila i zakona koji katkad onemogućuju pedagošku slobodu katoličkih škola. U nekim slučajevima vlade skrivaju svoje neprijateljstvo tvrdnjom da raspolažu nedovoljnim sredstvima. U nekim situacijama postojanje katoličkih škola nije zajamčeno.

Druga prijetnja, koja bi se mogla opet pojaviti, jesu pravila nediskriminacije. Pod plaštem prijeporne 'laičnosti' skriva se neprijateljstvo s obzirom na odgoj i obrazovanje koje je izričito usmjereno na religijske vrijednosti, i koje se smješta u područje 'privatnoga'.

2. Izazovi katoličkoga visokog obrazovanja

Jesu li izazovi koji se odnose na katoličko visoko obrazovanje, sveučilišni odgoj i obrazovanje, u potpunosti različiti od onih koje nalazimo u katoličkoj školi, osnovnoj i srednjoj? U velikoj većini podudaraju se s prethodno spomenutim izazovima. I za sveučilišta se naime mora priznati da su temeljna pitanja, s kojima se svijet odgoja i obrazovanja danas mora suočiti, prvotno povezana, na jedan ili na drugi način, s novim kulturalnim kontekstima, pa čak i sociološka, u kojima žive naša društva i iz kojih dolaze studenti koji se prihvaćaju u različita područja katoličkog školstva.

Postoje sustavne i strukturalne različitosti koje se odražavaju na razlike među ustanovama visokog školstva s obzirom na dimenzije, povijesne i zakonodavne temelje, kao i s obzirom na različite oblike upravljanja. Nadalje, tu su programatske i proceduralne različitosti, na formativnim razinama, u istraživanju i u načinima na koje se odvijaju aktivnosti. I konačno, različitost statusa i ranga pojedinih ustanova, kao i različitost u vrstama studenata i akademskog osoblja.

Procesi diferencijacije se promatraju kao odgovor na promjene i izazove koji su zainteresirali sustave visokog školstva u posljednjih trideset godina. U tom razdoblju prešlo se sa sveuči-

lišta elite na sveučilište 'dostupno svima', i snažno je povećan zahtjev da sveučilište odgovori na društvena pitanja i bude čimbenik ekonomskog razvoja. Pomalo posvuda izazov koji proizlazi iz tih nastojanja stvara opće probleme, to jest: kako pomiriti te promjene koje uloži sveučilišta pridaju vrijednosti koje su obilježavale sveučilišnu tradiciju? Kako potvrditi središnje mjesto znanstvenog istraživanja i kvalificiranije formacije ljudskog kapitala, znajući da za odgovor na društveno pitanje sveučilišta trebaju postati ne samo mjesto stvaranja znanja nego i njegova širenja, sredstva ekonomskog rasta, a ne samo kulturalnog i građanskog?

Odgovor vlada na takva pitanja bilo je diferenciranje sustava na razini kurikuluma i akademskih titula ili stvaranje novih službi unutar ustanova, kao i oblikovanjem sustava višeg školstva u službi sve složenijih zahtjeva tržišta rada.

Pred tim promjenjivim procesima koji su još uvijek u tijeku prirodno je preispitivati ciljeve i funkcije samih sveučilišta, kojima se uz isključivo znanstvene funkcije, istraživanje i didaktiku pridružuje i funkcija služenja na terenu, postajući referencijalna točka ili neka vrsta analitičke agencije u potporu onome što je odlučujuće na društveno-političko-ekonomskom planu.

Te promjene čine nužnim redefiniranje ideje sveučilišta. Ni katoličko visoko školstvo se ne može izuzeti iz tog napora i u takvom kontekstu ono se potiče da bolje izrazi vlastiti identitet i vlastite posebne, akademske i znanstvene zadaće.

a) Internacionalizacija sveučilišnih studija

Posljednjih godina sve više se naglašavala međunarodna dimenzija poučavanja na visokim učilištima, s dogovorima među zemljama i sveučilištima, poduprta sredstvima i programima koje su načinila međunarodna tijela na razini kontinenta ili na svjetskoj razini. Iskustva koja su se dogodila na tom području obilježena su različitim vidovima kao što su: jedna šira formativna ponuda, sve veći broj studenata koji dolaze iz drugih zemalja, nove metodologije poučavanja, postupci provođenja formativnih procesa i onih istraživanja. Diplomski tečajevi povezani među različitim sveučilištima učinkovito su sredstvo internacionalizacije budući da omogućuju razmjenu ideja i iskustava, potiču susrete osoba (studenata, predavača i istraživača, upravnog osoblja), koje dolaze iz različitih kultura i tradicija, dopuštaju razvijanje sveučilišnih ekspertiza s različitim poslanjima, pogledima i profilima. To je nova pojava u rastu koja postavlja ne mali broj pitanja ustanovama koje se tiču prihvaćanja, metoda poučavanja, učenja i istraživanja.

b) Korištenje materijala ONLINE u sveučilišnim studijima

U današnjem se društvu u velikoj mjeri koriste internetske aplikacije u osobnom stjecanju znanja. Tijekom posljednjih godina tema digitalne kompetencije, u svojim različitim vidovima, bila je predmet sve veće pozornosti. U raznim dokumentima i priopćenjima, međunarodna tijela su naglasila važnost te kompetencije za cjeloživotno učenje (Lifelong Learning) i za sudjelovanje u takozvanom »društvu informacija«. No, što znači biti školovana ili jednostavno pismena osoba u XXI. stoljeću? Pitanje ide onkraj pripreve budućih naraštaja za poslove i izazove koji još ne postoje, već se tiče našeg postojanja kao svjesnih građana, bez obzira jesmo li rođeni ili živjeli u digitalno doba, i potpuno autonomni u pristupu i korištenju materijalima, sadržajima, odnosima, sredstvima i mogućnostima digitalnog društva. U tom okviru od velike su važnosti kompetencije koje su nužne za autonomno upravljanje i obogaćivanje vlastite savjesti, koristeći se materijalima ONLINE i OFFLINE. Taj bi skup kompetencija, nazvan Personal Knowledge Management, zajedno s pojmovima osobnog učenja i/ili mreže osobnog učenja, trebao pomoći svakoj osobi da bude u

stanju odabrati i autonomno vrednovati vlastite izvore informacije, pronalaziti podatke online, znati ih pohranjivati, prerađivati, prenositi i podjeljivati.

Pored tih kompetencija potrebne su i druge, kao primjerice: *connectedness* (umreženost), koja uključuje ne samo tehnološke podatke, nego i komunikacijske sposobnosti, koje se odnose na raspolaganje vlastitim identitetom u kontekstu sveopće komunikacije; *criticalability*, odnosno kritički pristup mreži, koji podrazumijeva sposobnost znati koristiti se internetskom mrežom kao bazom materijala; kreativnost, tj. razvoj *creativity* stavova za cjeloživotno učenje (Lifelong Learning) da se može imati koristi od formativnih iskustava koja formalno učenje isprepliću sa situacijama neformalnog učenja.

c) Sveučilište, poduzetništvo i svijet rada

Jedan od današnjih temeljnih problema je nedostatak posla. Kakve mogućnosti može sveučilišni svijet ponuditi budućnosti poduzetništva i svijetu rada? Potrebno je stvarati prigode koje bi omogućile svijetu poduzetništva, različitih struka i onom sveučilišnom da se susretnu, dajući poticaje za razmišljanje i mogućnost mladima koji su željni vlastite ideje i sposobnosti iskušati u različitim start up sustavima. Sveučilišni studenti nužno trebaju pravovremeno upoznati razne mehanizme u svijetu rada, sudjelujući u projektima i natjecajima i imajući pristup stipendijama za specijalizaciju. U takvoj perspektivi od vrlo velike su važnosti aktivnosti usmjeravanja u srednjim školama i praćenje u vrijeme sveučilišnih studija.

Pred problemima rada, nezaposlenosti i pripreme budućih vođa (leaders) za koju se i visoko školstvo treba pobrinuti, treba podsjetiti da sveučilište, kako kaže *Ex corde Ecclesiae*, ima temeljno poslanje staviti se s pouzdanjem u službu »istine po istraživanju, čuvanju i priopćavanju znanja za dobro društva« (br. 30). Katoličko sveučilište doprinosi tom poslanju stavljajući se u službu nade, formirajući osobe obdarene smislom za pravdu i za opće dobro, odgajajući ih da budu osobito pozorni na siromahe, potlačene i trudeći se studente poučiti da budu odgovorni i aktivni građani svijeta.

d) Kvaliteta akademskih ustanova

Jedan od ciljeva na koji se je usredotočila pozornost na međunarodnoj razini, u raznim zemljama i u samim ustanovama, je zajamčiti kvalitetu vlastitih akademskih sustava, naznačujući točno određene kriterije i mjerila procjenjivanja za vrednovanje odgovornosti i transparentnosti pojedinih ustanova. Riječ je o cilju koji svi potpuno prihvaćaju, oko kojeg se u mnogim slučajevima specijalizirana tijela dogovaraju na nacionalnoj i međunarodnoj razini, kako bi se naznačila i razmijenila mjerila koja nisu ograničena na vrednovanje vanjskih statističkih podataka i postupaka, već uzimaju u obzir i svrhovitost i sadržaje visokog obrazovanja, stavljajući ih u vrijednosni okvir.

Promicati kvalitetu katoličkoga akademskog središta znači istaknuti vrijednost poduzetih aktivnosti, osnažiti njegove pozitivne aspekte i tamo gdje je potrebno, poboljšati one manje pozitivne. Ta djelatnost nadzora i procjenjivanja danas je neizostavna i obavlja dvije temeljne zadaće: iznad svega javnu zadaću, to jest onu da sustav studija učini pouzdanim i transparentnim, olakšavajući njegovo poznavanje i zdravo nadmetanje među različitim školskim središtima; na drugom mjestu, internu zadaću koja je usmjerena na pomaganje da oni koji su u sustavu postignu institucionalne ciljeve i prosude rezultate svoje aktivnosti sa ciljem da ih poboljšaju i razviju.

e) Upravljanje

Prikazane preobrazbe tiču se također katoličkog sveučilišta kao ustanove i načina upravljanja njime. Ono kao »nepristrana« stvarnost (to jest, nepodvrgnuta logikama sa strane) i nevezana na »narodni suverenitet« (jer onaj koji upravlja sveučilištem nije predstavnik naroda), može se promatrati pod raznim vidovima, kao što su: uvjeti pristupa studenata, izvori i načini financiranja, stupanj neovisnosti, njegova uloga u modernom društvu i upliv vlade u koliko akademska ustanova.

U čemu se sastoji autonomija sveučilišta? U mnogim zemljama država ima znatnu ulogu i pred tom činjenicom pojedine ustanove i postizavanju vlastitih akademskih ciljeva, trebaju moći djelovati slobodno, da ne budu uvjetovane javnim financiranjem (koje u nekim zemljama može potpuno ili u većoj mjeri pokrivati sve troškove). Danas su države, upravo zato što financiraju sveučilišne ustanove, u njima prisutne vršeci »kontrolu na daljinu«, definirajući ciljeve, mjerila vrednovanja i konzekventnije uvodeći sama sveučilišta u financijsku odgovornost i održivost.

Dok se naglašava autonomija, sveučilišta se sve više potiču da odgovore zahtjevima svog područja, nudeći studijske programe, u logici cjeloživotnog učenja (lifelong learning), da pospešuju društveno-ekonomski napredak, da se stave u službu zajednice da promiču javne i privatne donositelje odluka (decision maker). Ta rastuća heterogenost funkcija koju sveučilište pod društvenim pritiskom razvija, nagnalo je mnoge zemlje da predvide razne modele studija u visokom školstvu koji su s jedne strane obilježeni većom autonomijom i akademskom slobodom a s druge strane povećanom odgovornošću prema državi i općenito prema podupirateljima (stakeholder).

f) Izazov promjene i katolički identitet sveučilišta

Odgov i obrazovanje treba uputiti studenta na susret sa stvarnošću, da se svjesno i odgovorno uključi u svijet, a da bi to postalo moguće, uvijek je neophodno stjecanje znanja. Međutim, istinski rezultat koji se očekuje je preobrazba osobe više nego informaciju i znanje. U tom smislu motivacija nije samo prethodni preduvjet – on se gradi – nego je ona rezultat.

Katoličko visoko obrazovanje postavlja si za cilj formirati muškarce i žene sposobne za kritičko mišljenje, obdarene visokom profesionalnošću, ali i ljudskošću bogatom i usmjerenom na to da se vlastita stručnost stavi u službu općeg dobra. »Kad god je to potrebno katoličko sveučilište morat će imati hrabrosti reći neugodne istine, istine koje ne laskaju javnom mišljenju, ali koje su nužne da se sačuva autentično dobro društva« (*Ex corde Ecclesiae*, br. 32). Istraživanje, poučavanje i razni oblici služenja koji odgovaraju njegovu kulturalnom poslanju jesu temeljne dimenzije prema kojima se usmjeruje sveučilišna formacija, dimenzije koje međusobno moraju dijalogizirati. Doprinos katoličkog odgoja i obrazovanja hrani dvostruki rast, u znanosti i u čovječnosti. Na katoličkom sveučilištu kršćansko nadahnuće prožima sâm život sveučilišne zajednice, hrani istraživački napor, dajući mu smislenu usmjerenje, i podupire zadaću formacije mladih, kojima se može ponuditi širi i smisleniji obzor od onoga koji tvore legitimna profesionalna očekivanja.

Predavači na katoličkim sveučilištima su pozvani dati svoj posebni doprinos prevladavanju usitnjavanja znanja pojedinih disciplina, potičući na dijalog raznih specijalističkih gledišta, u potrazi za ponovnom uspostavom jedinstvenog znanja, koje je uvijek približno i u nastajanju, ali vođenom sviješću jedinstvenog smisla stvari. U tom dijalogu teologija daje bitni doprinos.

Zaključak

Danas postoji osobita pozornost na vrednovanje onoga što su studenti tijekom studija naučili. Međunarodna ispitivanja izrađuju klasifikacije, uspoređuju zemlje. Javno mišljenje je osjetljivo na te poruke. Transparentnost rezultata, navika da se društvu podnose računi, poticanje na poboljšanje postignutih standarda jesu vidovi koji naznačuju smjer prema podizanju kvalitete formativne ponude. Međutim, ipak potrebno je ne izgubiti iz vida temeljnu značajku odgoja i obrazovanja, koja je dana iz poštivanja vremenâ osobâ i iz svijesti da istinske promjene zahtijevaju vrijeme koje nije kratko. Odgoj i obrazovanje oživotvoruje metaforu dobrog sijača koji se brine oko sijanja, i koji nije uvijek u mogućnosti vidjeti plodove svoga rada. Odgoj i obrazovanje je djelovanje s nadom i s pouzdanjem. Odgojno-obrazovno djelovanje i poučavanje trebaju nastojati trajno se poboljšavati i provjeravati učinkovitost sredstava, ali u svijesti da se ne mogu vidjeti niti ustanoviti svi rezultati koji bi se htjeli.

Formacija osobe odvija se u višegodišnjem procesu, ostvaruju je mnogi odgojitelji, počevši od roditelja. Školsko iskustvo se nadovezuje na već postojeći tijek rasta, koji može biti pozitivan i bogat, ali također i problematičan ili ograničavajući, i da se u svakom slučaju o njemu vodi računa. Katolički odgoj i obrazovanje se odvija u trenutku osobne povijesti, i tim djelotvornije ako se zna povezati s tom poviješću, stvarati saveze, podijeliti odgovornost, stvarati odgojno-obrazovne zajednice. Unutar dimenzije odgojno-obrazovne suradnje, poučavanje nije samo proces prenošenja spoznaja ili uvježbavanja, već vodič u otkriće vlastitih talenata, u razvoj profesionalne kompetencije, u prihvaćanje važnih odgovornosti u zajednici: intelektualnih, društvenih i političkih. Štoviše, poučavanje je praćenje mladih u traženju istine, ljepote, onoga što je pravedno i dobro. Učinkovitost zajedničkog djelovanja nastavnog i nenastavnog osoblja se vidi po tome ima li ono isti pogled na vrijednosti i je li ono zajednica koja uči, a ne samo poučava.

Izazovi za katoličku školu i sveučilište u budućnosti su neizmjerne. Ipak, riječi pape Franje veliko su ohrabrenje za obnavljanje odgojno-obrazovne strasti: »Nemojte se obeshrabriti pred poteškoćama koje predstavlja odgojno-obrazovni izazov! Odgajanje nije zanat, nego stav, način postojanja; da bismo odgajali treba izići iz sebe samih i stati posred mladih, pratiti ih na dionicama njihova rasta stajući njima uz bok. Dajte im nadu, optimizam za njihov hod u svijetu. Naučite ih da vide ljepotu i dobrotu stvorenja i čovjeka, koji uvijek čuva biljeg Stvoritelja. No iznad svega budite svojim životom svjedoci onoga što im priopćavate. Odgojitelj [...] prenosi spoznaje, vrijednosti svojim riječima, no ostavit će traga na mladima ako svoje riječi poprati svjedočanstvom, dosljednošću svog života. Bez dosljednosti nije moguće odgajati! Svi ste odgojitelji, na tom području nema delegacija. Suradnja dakle u duhu i zajedništvu različitih odgojno-obrazovnih sastavnica je bitna i neka se podupire i hrani. Kolegij može i mora biti katalizator, mjesto susreta i spajanja čitave odgojno-obrazovne zajednice s jedinim ciljem da formiraju, pomažu rasti kao zrele, jednostavne, stručne i poštene osobe, koje znaju ljubiti vjerno, koje znaju živjeti život kao odgovor na Božji poziv, i buduće zanimanje kao služenje društvu.«⁸

⁸ PAPA FRANJO, Govor studentima škola koje vode isusovci u Italiji i Albaniji (7. lipnja 2013.).

